

چالش‌های نقش اقتصادی زن مسلمان در خانواده و الگوی فاطمی

نسرین نظری کد خدایی^۱

چکیده

اقتصاد یکی از جنبه‌های مهم زندگی در تمامی خانواده‌ها است که بانوان نقش مهمی در مدیریت اقتصادی خانواده دارند و می‌توانند با الگوگیری از حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها سبب بهبود وضع اقتصادی خانواده شوند اما چالش‌هایی وجود دارد که مانع ایفای نقش اقتصادی زن در خانواده می‌گردد که این چالش‌ها از دید بسیاری از خانواده‌ها و بانوان پنهان مانده و آنها از ایفای نقش اقتصادی باز می‌دارد از این رو ضرورت ایجاد کرده است تا با جمع‌آوری کتابخانه‌ای اطلاعات و پردازش توصیفی تحلیلی آن، به چالش‌های نقش اقتصادی زن مسلمان و الگوی فاطمی پرداخته شود. زن مسلمان می‌تواند با تحمل مشکلات زندگی و قناعت و ساده زیستی و اندازه‌گیری معیشت نقش درون فردی خود را در اقتصاد خانواده به درستی ایفا نماید و سپس با راه اندازی کسب و کار خانگی، آموزش مسائل مالی به فرزندان و بهره‌وری نیروی کار همسر نقش برون فردی خود را در اقتصاد خانواده با الگوگیری از حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) عملی سازند، اگرچه چالش‌هایی مانند مصرف گرایی بانوان، عدم مهارت دانش اقتصادی و الگوگیری نامناسب پیش روی نقش اقتصادی زن مسلمان قرار دارد.

کلیدواژه: اقتصاد، زن مسلمان، الگوی فاطمی

خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی به شمار می‌رود که بانوان به عنوان مادر و همسر نقش بسیار مهمی در خانواده ایفا می‌کنند. یکی از اموری که بانوان محول می‌شود، مسئله مدیریت اقتصادی خانواده است و بانوان با کنش و بینش خود می‌توانند سبب بهبود وضع اقتصادی خانواده یا افعال آنها عامل ایجاد مشکلات اقتصادی باشد، از این رو بانوان در خانواده و حتی جامعه نقش اقتصادی دارند که با الگوی گیری از حضرت فاطمه (سلام الله علیها) می‌تواند نقش خود را به درستی ایفا کنند؛ اما گاه بانوان در امر اقتصاد دچار چالش شده و نمی‌توانند آنطور که شایسته است در امر اقتصاد نقش آفرینی کنند و با معضلات گوناگونی در خانواده روبه رو می‌شوند .

آنچه که سبب پرداختن به موضوع شده است آن است بسیاری از بانوان از اینکه چگونه می‌توانند با الگو گیری از حضرت زهرا (سلام الله علیها) در اقتصاد خانواده نقش آفرینی کنند اطلاع ندارند و گاه در مسائل اقتصادی خانواده دچار مشکل می‌شوند غافل از اینکه چالش‌های اقتصادی سبب ایجاد مشکلات اقتصادی است و از ریشه مشکلات اطلاع ندارند ، از این رو بررسی نقش اقتصادی بانوان با الگوگیری از فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و چالش‌های اقتصادی خانواده لازم و ضروری است و نبود پژوهشی جامع در این زمینه بیانگر اهمیت پرداختن به موضوع است اگرچه آثار مشابهی در این زمینه وجود دارد که می‌تواند مبنای پژوهش قرار گیرد از جمله

سید احمد میرمادی کتابی را به عنوان اقتصاد در اسلام است در سال ۱۳۹۰ در انتشارات باقیات منتشر کردند در این کتاب به طرح مباحث کلی پیرامون اقتصاد پرداخته شده نقش اقتصادی زن در خانواده و چالش‌های پیش روی بانوان اشاره‌ای نشده است .

محمدرضا باقری مقاله‌ای را با عنوان نقش زنان در اقتصاد خانواده در سال ۱۳۹۵ در مجله جمعیت منتشر کردند در این مقاله تنها به نقش زن در اقتصاد پرداخته شده اما در مقاله حاضر نقش زن با توجه به الگوگیری از حضرت زهرا بیان شده است و چالش‌هایی که پیش روی نقش اقتصادی زنان هست نیز بیان شده است .

موسی محسنی مقاله‌ای را با عنوان نقش زنان در پیشگیری مشکلات اقتصادی خانواده در سال ۱۴۰۰ منتشر کردند در این مقاله به چگونگی حل مشکلات اقتصادی توسط بانوان اشاره شده است اما در مقاله حاضر علاوه بر این مسئله به موضوع چالش‌های اقتصادی نیز اشاره شده است . مجید کشوری کتابی را به عنوان اقتصاد در خانواده را در سال ۱۳۹۲ تالیف نمودند که در انتشارات صیانت به چاپ رسیده است در این کتاب نیز به نقش زنان و چالش‌های پیش روی نقش بانوان در امر اقتصاد اشاره نشده است .

همانطور که ملاحظه شد در هیچ یک از آثار فوق و سایر آثار موجود به نقش زن در اقتصاد خانواده و چالش‌های پیش روی آن اشاره‌ای نشد لذا پژوهش حاضر اثری متمایز به شمار می‌آید که با جمع

فاطمه زهرا چیست و چه چالش‌هایی پیش روی نقش بانوان وجود دارد به سؤال اصلی پژوهش چالش‌های پیش روی نقش اقتصادی زن مسلمان در خانواده و الگوی فاطمی چیست پاسخ داده شده است.

۱. مفهوم شناسی

فهم بیشتر مطالب، نیازمند تعریف واژگان اصلی پژوهش است:

۱-۱. اقتصاد

اقتصاد در لغت: از ماده قَصَدَ در معنای رفتن، روان‌شدن، قصد چیزی یا کسی را کردن، خواستن، نیت کردن، در اندیشه کاری بودن و امثال آن به کار رفته است.^۱ همچنین اقتصاد به معنای اعتدال و میانه‌روی نیز آمده است.^۲

اقتصاد در اصطلاح: خلیل بن احمد فراهیدی در کتاب «العين» در بیان مفهوم «اقتصاد» گفته است: «قصد به معنای استقامه‌الطریق، یعنی پایداری در راه است. میانه‌روی در زندگی اقتصادی آن است که نه اسراف کند و نه «تقصیر» و «سخت‌گیری».^۳

راغب در مفردات می‌گوید: «اقتصاد به معنای اعتدال در امور است بدون افراط و تفریط به تناسب هر موضوع» آمده است.^۴

اقتصاد در اصطلاح علم اقتصاد به عنوان دانش بررسی رویدادهای اقتصادی در زمینه تولید، توزیع و مصرف به کار می‌رود.^۵

^۱ .آذرنوش، فرهنگ معاصر عربی، ص ۵۴۴.

^۲ .طریحی، العین، ج ۵، ص ۵۴.

^۳ . فراهیدی، مجمع البحرین، ج ۵، ص ۵۴.

^۴ . راغب اصفهانی، المفردات، ص ۶۷۲.

۱-۲. الگوی فاطمی

الگو در لغت به معنای مدل، سرمشق، مقتدی، اسوه به کار رفته است.^۱

منظور از الگودر اصطلاح، نمونه عینی و مشهود یک فکر و عمل در ابعاد گوناگون است که برای رسیدن به کمال، از سوی دیگران پیروی می‌شود.^۲

مقصود از الگوی فاطمی به طور کلی به ویژگی‌ها و سیره عملی حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) اشاره دارد که به عنوان یک مدل جامع و کامل از زندگی اسلامی و انسانی در نظر گرفته می‌شود. این الگو شامل ابعاد مختلف زندگی از جمله عبادت، خانواده، مدیریت اجتماعی، و فداکاری در راه خداوند است. الگوی فاطمی نه تنها برای زنان، بلکه برای تمام افراد جامعه می‌تواند الهام‌بخش باشد.^۳

الگوی فاطمی، الگویی است که در آن همسررداری، تربیت فرزندان، و فعالیت‌های اجتماعی با هم تلفیق شده و به عنوان یک مدل کامل از زن مسلمان در نظر گرفته می‌شود.^۴

رهبر معظم انقلاب در تعریف الگوی فاطمی می‌فرمایند: «الگوی فاطمی در واقع تجسمی از یک زندگی متعادل و جامع است که در آن، عشق به خدا، خانواده و جامعه با هم در هم آمیخته است»

۲. نقش درونی زن مسلمان در اقتصاد خانواده

بانوان مسلمان با تحمل مشکلات زندگی، قناعت پیشگی و اندازه‌گیری معیشت در اقتصاد خانواده موثر هستند که در این پژوهش از این عوامل به نقش درون فردی یاد شده است؛ چراکه اعمال فوق امری درونی می‌باشد؛ یعنی بینش بانوان سبب تحمل سختی، قناعت و اندازه‌گیری معیشت است که در ذیل توضیح هر یک بیان شده است :

۱. دهخدا، لغت نامه، واژه الگو.

۲. محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۳، ص ۷۲۳

۳. مکارم شیرازی، نظام خانواده در اسلام، ص ۷۵

۴. همان

۲-۱. تحمل مشکلات اقتصادی زندگی

مشکلات اقتصادی یکی از چالش‌های رایج در تمامی خانواده‌ها به شمار می‌رود. این مشکلات می‌توانند ناشی از عوامل مختلفی مانند بیکاری، کاهش درآمد، افزایش هزینه‌ها و نوسانات اقتصادی باشند. در واقع، در دنیای امروزی، هیچ خانواده‌ای از تأثیرات اقتصادی مصون نیست و این مشکلات می‌توانند بر کیفیت زندگی و روابط خانوادگی تأثیرگذار باشند.^۱

زنان که نقش حیاتی و کلیدی در مدیریت اقتصادی خانواده دارند، در شرایط سخت اقتصادی، با تحمل مشکلات و چالش‌ها، به حفظ و پایداری خانواده کمک می‌کنند. این تحمل و صبر نه تنها به استحکام بنیان خانواده کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به بهبود وضعیت اقتصادی آن نیز منجر شود.

تحمل مشکلات اقتصادی به معنای مواجهه با چالش‌های مالی و تلاش برای یافتن راه‌حل‌های مؤثر است. زن مسلمان با مدیریت هوشمندانه منابع مالی، برنامه‌ریزی برای مخارج و ایجاد راهکارهای خلاقانه برای تأمین نیازهای خانواده، می‌تواند نقش مهمی در کاهش فشارهای اقتصادی ایفا کند. این تلاش‌ها می‌تواند شامل کار در خارج از خانه، راه‌اندازی کسب و کارهای خانگی، و یا حتی مشارکت در کارهای اجتماعی و اقتصادی باشد که به بهبود وضعیت مالی خانواده کمک می‌کند.^۲

حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها)، الگوی برجسته‌ای برای زنان مسلمان در تمام اعصار و به‌ویژه در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی است. زندگی او نشان‌دهنده قدرت، صبر و تلاش در مواجهه با مشکلات اقتصادی و اجتماعی است. او نه تنها به عنوان یک زن در خانواده، بلکه به عنوان یک شخصیت تأثیرگذار در جامعه اسلامی، نقش مهمی ایفا کرده است. یکی از ویژگی‌های بارز حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) تحمل مشکلات و سختی‌ها در زندگی خانوادگی بود. او با وجود فقر و تنگدستی، همواره به همسرش، امام علی (علیه السلام) کمک می‌کرد و با کار و تلاش، بار اقتصادی خانواده را به دوش می‌کشید.^۳

در ذیل دو روایت بیان شده است که نشان از تحمل مشکلات اقتصادی حضرت زهرا (سلام الله علیها) است :

^۱ . مرکز پژوهش‌های اجتماعی، بررسی وضعیت اقتصادی خانواده‌ها در ایران، ص ۴۵

^۲ . زارعی، زن، خانواده و اقتصاد، ص ۱۱۲-۱۱۵

^۳ . زارعی، همانجا

گزارشی که توسط سازمان بهداشت جهانی منتشر شده، اشاره شده است که ۴۰ درصد از مشکلات روانی در خانواده‌ها ناشی از فشارهای مالی و عدم مدیریت صحیح منابع اقتصادی است.^۱

۴-۳. الگوگیری نامناسب بانوان

الگوگیری نامناسب بانوان می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر اقتصاد خانواده داشته باشد. این پدیده به دلیل فشارهای اجتماعی و فرهنگی که از طریق رسانه‌ها و جامعه بر روی زنان وجود دارد، به شکل‌های مختلفی بروز می‌کند. الگوهایی که در زمینه مد و سبک زندگی از سوی سلبریتی‌ها و افراد مشهور ارائه می‌شود، ممکن است انتظاراتی غیرواقعی را در جامعه ایجاد کند و به تبع آن، خانواده‌ها را به سوی هزینه‌های غیرضروری سوق دهد.^۲

زنانی که تحت تأثیر این الگوها قرار می‌گیرند، معمولاً احساس نیاز به خرید کالاهای جدید و متنوع دارند. این نوع رفتار نه تنها باعث افزایش هزینه‌ها می‌شود؛ بلکه می‌تواند منابع مالی خانواده‌ها را به شدت تحت فشار قرار دهد. بر اساس مطالعه‌ای که در مجله مطالعات اجتماعی منتشر شده، در جوامعی که مفاهیم مد و زیبایی غالب هستند، زنان خود را ملزم به خرید اقلام متنوع و به‌روز می‌دانند که این موضوع می‌تواند به افزایش بدهی و مشکلات مالی منجر گردد.^۳

از سوی دیگر، الگوگیری نامناسب می‌تواند بر تصمیم‌گیری‌های مالی خانواده تأثیر بگذارد. زنانی که براساس این الگوها عمل می‌کنند، ممکن است اولویت‌های مالی نادرستی را انتخاب کنند و به جای سرمایه‌گذاری در موارد ضروری مانند بهداشت و آموزش، بر روی خرید لباس و لوازم زینتی تمرکز کنند. این وضعیت می‌تواند مشکلاتی را برای خانواده به وجود آورد، به ویژه در زمینه تأمین نیازهای اساسی و برنامه‌ریزی برای آینده؛ به عنوان مثال، در تحقیقی که به بررسی تأثیرات مدگرایی بر رفتارهای مالی زنان پرداخته، نویسنده به این نکته اشاره دارد که ۶۵ درصد از زنان مورد بررسی اذعان کردند که صرف هزینه برای مد باعث کاهش توانایی آنها در پس‌انداز شده است.

آسیب‌های روانی ناشی از الگوگیری نامناسب نیز قابل تأمل هستند. زنان ممکن است دچار اضطراب و استرس شوند، زیرا فشار برای مطابقت با استانداردهای زیبایی و مد بر زندگی روزمره آنها تأثیر می‌گذارد. این فشار می‌تواند منجر به بی‌اعتمادی به نفس و از دست دادن هویت فردی شود، که

۱. سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۱، ص ۷۲

۲. حسینی، مد و جامعه، ص ۲۳

در نهایت کیفیت زندگی و روابط خانوادگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این آسیب‌ها موجب می‌شود که زنان نتوانند به‌طور مؤثر در مدیریت امور مالی خانواده مشارکت کنند.

در نهایت، الگوگیری نامناسب بانوان نشان‌دهنده یک چرخه معیوب است که می‌تواند به بحران‌های اقتصادی در خانواده‌ها منجر شود. با توجه به تأثیرات عمیق فرهنگی و اجتماعی این پدیده، توجه به تغییر الگوهای رفتاری و آموزشی زنان نسبت به الگوهای مصرف و مد، از اهمیت بالایی برخوردار است. با افزایش آگاهی عمومی و ارائه آموزش‌های مورد نیاز، می‌توان به بهبود وضعیت اقتصادی خانواده‌ها کمک کرد.

نتیجه

پژوهش حاضر با هدف آگاهی دادن و آشنا ساختن مخاطبان با نقش درون فردی و برون فردی بانوان در اقتصاد خانواده با الگوگیری از حضرت زهرا (سلام الله علیها) و چالش‌های پیش روی نقش اقتصادی زنان، به پرسش چالش‌های نقش اقتصادی زنان مسلمان در خانواده و الگوی فاطمی چیست؟ پاسخ داده است؛ چرا که با توجه به نقش محوری زن در خانواده و تاثیر اقتصاد بر سایر ابعاد زندگی، آشنا ساختن مخاطبان با این نقش می‌تواند آنها را در عملکرد بهتر و مدیریت اقتصادی خانواده کمک کند و با آشنایی با چالش‌های پیش روی نقش اقتصادی زن، بتوانند چالش‌ها را مدیریت کرده و از آنها رهایی یابند؛ از این رو در این پژوهش با پاسخ به پرسش تحقیق نتایجی حاصل شد که به شرح زیر است :

بانوان در گام نخست با مدیریت افکار و بینش خود می‌توانند در اقتصاد خانواده نقش درون فردی مهمی را ایفا کنند؛ یعنی در برابر مشکلات اقتصادی خانواده صبر و شکیبایی داشته باشند و با قناعت و ساده زیستی هزینه‌های خانواده را کاهش دهند و با اندازه‌گیری معیشت بر مخارج زندگی نظارت داشته باشند .

بانوان با الگو گرفتن از حضرت فاطمه (سلام الله علیها) همچنین می‌توانند نقش برون فردی مهمی را در اقتصاد خانواده ایفا کنند؛ به این صورت که با کسب و کار خانگی بتوانند درآمد کسب کنند و مسائل کاری را به فرزندان خود آموزش دهند و با مدیریت اقتصادی خانواده و محبت به همسر سبب بهره‌وری نیروی کار همسر گردند.

پیش‌روی نقش اقتصادی زنان چالش‌هایی وجود دارد که مانع ایفای نقش آنان می‌شود؛ به طور مثال اگر زنی دچار مصرف گرایی شود یا مهارت و دانش کافی برای مدیریت اقتصادی خانواده را نداشته باشد نمی‌تواند نقش خود را به درستی ایفا کند یا اینکه اگر بانوان الگوی نامناسب داشته باشند و از الگوی واقعی خود یعنی حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) فاصله بگیرند در زندگی دچار مشکلات اقتصادی خواهند شد.

منابع

- (۱) آذرنوش، آذرتاش، فرهنگ معاصر عربی، تهران، انتشارات نی، چ ۳، ۱۴۰۰
- (۲) آقا نظری، حسن، نظریه پردازی اقتصاد اسلامی، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، چ ۵، ۱۳۹۰
- (۳) بحرانی، عبدالله بن نورالله، عوالم العلوم و المعارف و الاحوال من الايات و الاخبار و الاقوال، قم، موسسه طرعترت، ۱۳۸۷
- (۴) تمیمی مغربی، ابن حیون، دعائم الاسلام، قم، انتشارات اسماعیلیان، چ ۱، ۱۳۷۳ ش.
- (۵) حسینی، علی شاه، زنان و کار آفرینی در ایران، تهران، انتشارات آبیژ، چ ۴، ۱۳۹۸
- (۶) حسینی، ستاره، مد و جامعه، تهران، ارشدان، ۱۴۰۲
- (۷) حرانی، ابن شعبه، تحف العقول، تهران، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۰
- (۸) حرعاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، قم، انتشارات موسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث، ۱۳۷۰ ش
- (۹) حکیمی، محمدرضا، الحیاه، تهران، انتشارات، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۷ ش.
- (۱۰) حلی، حسن بن یوسف، کشف الیقین، تهران، وزارت الثقافه و الإرشاد الإسلامی، مؤسسه الطبع و النشر، چ ۱، ۱۹۹۱ م
- (۱۱) خامنه‌ای، سید علی، حقیقت عظیم، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چ ۳، ۱۴۰۱.
- (۱۲) _____، بیانات، بی جا، بی نا (نرم افزار حدیث ولایت)، بی تا.
- (۱۳) _____، معیشت مومنان، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۸۸
- (۱۴) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، موسسه روزنه، چ ۱، ۱۳۷۳
- (۱۵) راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات ألفاظ القرآن، دمشق، دار القلم، ۱۴۱۶
- (۱۶) زارعی، راضیه، زن، خانواده و اقتصاد، تهران، ارشدان، ۱۳۹۸
- (۱۷) شریفی، محبوبه، راهنمایی برای والدین، تهران، حدیث راه عشق، ۱۳۹۶
- (۱۸) طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، تهران، انتشارات مرتضوی، چ ۲، ۱۳۶۵
- (۱۹) علیزاده، پروین، تربیت اقتصادی فرزندان، انتشارات پژوهشکده باقر العلوم، ۱۳۹۰.
- (۲۰) فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۵ ق.
- (۲۱) قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، چ ۱۱، ۱۳۸۳ ش.
- (۲۲) کاکویی، عیسی، تجمل و مصرف گرایی، تهران، به اندیش، چ ۱، ۱۴۰۱
- (۲۳) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، ۱۳۶۹ ق
- (۲۴) متقی هندی، علاءالدین، کنز العمال، بیروت، مؤسسه الرساله، چ ۱۴۰۹ ق.

۲۷) مکارم شیرازی، ناصر، **زندگی حضرت زهرا**، تهران، انتشارات محبان الفاطمه (س)، چ ۴،

۱۳۷۳

۲۸) میرعمادی، سید احمد، **اقتصاد در اسلام**، قم، انتشارات باقیات، چ ۱، ۱۳۹۰

۲۹) یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب، **تاریخ یعقوبی**، قم، انتشارات، المکتبه الحیدریه، چ ۱،

۱۳۸۳ ش.

سایت ها

۳۰) سازمان بهداشت جهانی؛ <https://www.who.int/>

۳۱) مرکز پژوهش های اجتماعی <https://iscs.ac.ir/>